

Mateusz Bogucki

(Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk)

Michał Kulesza

(Muzeum w Koszalinie)

MONETY ZACHODNIOEUROPEJSKIE W SKARBIE Z OLBRACHTÓWKA

Skarb odkryty w Olbrachtówku składa się z 56 całych i 99 fragmentów monet srebrnych, 83 srebrnych ozdób i ich fragmentów, 1 zapinki brązowej, 138 paciorków szklanych i bursztynowych. Ponadto zachowały się wraz z nim ułamki naczyń glinianego (około 40% całości) oraz resztki tkaniny, które najprawdopodobniej służyły za pojemnik w/w składników depozytu. Z ogólnej liczby 157 monet, 28 to połówki arabskich dirhamów, pozostałe zaś 129 egzemplarze stanowią zachowane w całości lub we fragmentach denary europejskie.

* * *

Część monetarną skarbu z Olbrachtówka można podzielić na dwie fazy chronologiczne, z których starsza część składa się wyłącznie z dirhamów arabskich (por. D. Malarczyk – w niniejszym tomie) i można ją datować na początek IX wieku. Druga partia depozytu jest o wiele młodsza, bo pochodzi z trzeciej ćwierci XI wieku a jej *terminus post quem* (t.p.q.) na 1056 rok wyznaczają dwa denary Henryka IV (1056–1106) – jeden z mennicy w Tiel, drugi z Dortmundu. Wśród pozostałych monet europejskich zidentyfikowano pięć egzemplarzy z X wieku, trzy z lat 1000–1015, piętnaście z okresu 1000–1025, dziesięć z lat 1025–1040, pięć z lat 1040–1050 i dwie po 1050 roku. Widać zatem wyraźnie, że w skarbie dominują monety z lat około 1000–1040, zaś monet najmłodszych jest stosunkowo niewiele.

Wydaje się jednak, że rzeczywisty czas ukrycia skarbu może być sporo późniejszy niż określa to początek datowania Henryka IV. Nawet pobieżna lustracja składu całego skarbu wskazuje bowiem, że ma on charakter zbioru kumulacyjnego – właściciel składał do niego niemal wszystko co miało dla niego jakąś wartość. Nie jest to w każdym razie typowy depozyt tezauryzujący nadwyżki pieniężne ściągnięte z rynku. Tak więc w garnku schowano i bardzo zniszczone monety, i bardzo cenne precjoza srebrne, i biżuterię ze szkła, bursztynu oraz kamieni półszlachetnych. Niektóre typy ozdób – w szczególności pierścionki czy naramienniki – zdają się pochodzić z 2 połowy XI wieku a być może i początków wieku XII (por. K. Czonstke, A. Koperkiewicz – w niniejszym tomie). W takiej sytuacji należy się liczyć nie z jednorazowym zakopaniem garnka pełnego kosztowności ale z systematycznym dokładaniem do niego kolejnych elementów. Dlatego, hipotetycznie, można wydzielić nawet 3 etapy formowania się skarbu: 1) dirhamy arabskie z początku IX wieku oraz

ewentualnie część ozdób, w szczególności z kamieni półszlachetnych; 2) denary europejskie oraz część ozdób z 1 połowy i połowy XI wieku; 3) część ozdób z końca XI – początku XII wieku. Mielibyśmy w takiej sytuacji do czynienia ze znanym, choć bardzo rzadko notowanym, skarbem typu „rodowego”, do którego chowano precjoza i przedmioty wartościowe przez kilka pokoleń.

W składzie monet europejskich zwraca uwagę niemal absolutna dominacja egzemplarzy niemieckich (tabela 1). Z wyjątkiem jednej monety duńskiej oraz 2 naśladownictw pomorskich typu łupawskiego, wszystkie inne zostały wybite na terenie Rzeszy. Wśród zidentyfikowanych okazów wyróżniają się przede wszystkim trzy duże grupy – saskie denary z imieniem Ottona i Adelajdy, denary dolnotaryńskie (głównie Kolonia) oraz denary z Frankonii. Pozostałe monety pochodzą z różnych mennic, zlokalizowanych głównie w północnych częściach Imperium.

Tabela 1. Olbrachtówko. Struktura terytorialna monet europejskich (bez nieokreślonych)

	Olbrachtówko (t.p.q. 1056)	
	liczba	%
Monety łącznie	103	
Anglia	–	–
Skandynawia	1	0,97
Czechy	–	–
Polska	–	–
Włochy	–	–
Górna Lotaryngia	5	4,85
Dolna Lotaryngia	34	33
Fryzja	–	
Saksonia	42	40,77
Frankonia	17	16,5
Szwabia	–	
Bawaria	1	0,97
Naśladownictwa	3	2,91

Skład analizowanego zespołu jest dość zaskakujący, jako że oprócz intrygującego wtrętu starszych o niemal 250 lat dirhamów, zwraca również uwagę nieobecność pewnych typów monet. Dotyczy to przede wszystkim bardzo popularnych saskich denarów krzyżowych – osobliwości tym większej, że z tej samej Saksonii wywodzi się znakomita większość dominujących w zespole denarów Ottona i Adelajdy. Nie występują również stosunkowo popularne denary z południa Niemiec – Bawarii (poza jednym egzemplarzem) czy Szwabii. Z tego kręgu menniczego „brakuje” też monet czeskich. Nie zidentyfikowano również ani jednej monety angielskiej. Strukturę terytorialną monet europejskich ze skarbu z Olbrachtówka ukazuje tabela 1.

Zdecydowana większość monet europejskich ukrytych w Olbrachtówku to egzemplarze powszechnie występujące w skarbach znanych z terenu ziem polskich. Wyjątek stanowi tu denar cesarza Henryka III (1046–1056) z dolnotaryńskiej mennicy w Celles. Jest to dopiero czwarta taka moneta z obszaru naszego kraju. Jedna z nich wystąpiła w wielkopolskim skarbie z Sędzinaka (t.p.q. 1068)¹, dwie dalsze w skarbach pomorskich – w Vossbergu (t.p.q. 1084)²

i w Hornikach (t.p.q. 1086 – tu określona tylko mennica)³. Stosunkowo rzadki jest też duński denar „runiczny” Magnusa Dobrego (1042–1047) z mennicy w Lund, wybity przez mincerza Azura, którego imię zostało zapisane alfabetem runicznym.

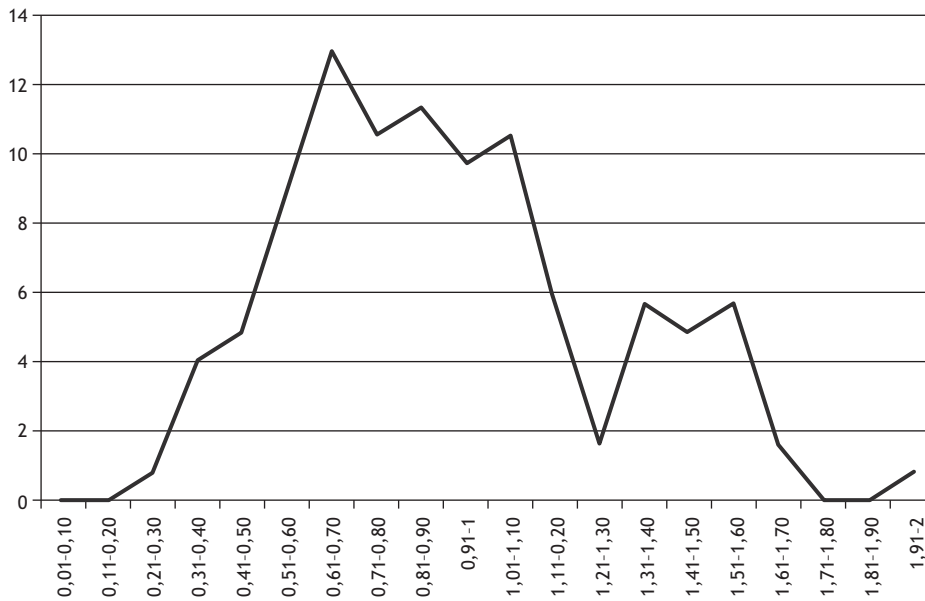
W skarbie z Olbrachtówka zostały zdeponowane głównie monety całe (51 egzemplarzy) i ich mniej lub bardziej regularne połówki (77 egzemplarzy). Stąd też struktura wagowa (ryc. 1) odzwierciedla głównie standardy w poszczególnych mennicach a nie odnosi się jednostek używanych na rynku lokalnym. Ponadto, jak już wspomniano wyżej, skarb z Olbrachtówka nie ma charakteru depozytu tezauryzacyjnego.

Oprócz nietypowego składu skarbu, zastanawiające są też wyniki oględzin stanu zachowania monet. Jak zaobserwowano, egzemplarze całe występują w bardzo słabych stanach – większość z nich jest mało czytelna, co wynika z faktu że były uprzednio gięte, prostowane, młotkowane,

¹ K. Ślaski, S. Tabaczyński, *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski*, [w:] *Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne. Inwentarze I*, Warszawa 1959 (dalej: PSW I), nr 115.

² T. i R. Kiersnowscy, *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza*, [w:] *Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne. Inwentarze II*, Polskie Badania Archeologiczne 4, Warszawa-Wrocław 1959 (dalej: PSW II), nr 193.

³ PSW II, nr 57.

Ryc. 1. Struktura wagowa monet europejskich

tluczone i nacinane⁴. Zupełnie odmiennie przedstawia się natomiast stan zachowania odnalezionych fragmentów – wyobrażenia i legendy na połówkach oraz mniejszych częściach monet są stosunkowo dobrze czytelne i zachowane o wiele lepiej. Należy też odnotować, że dirhamy arabskie pokryte były zupełnie innym rodzajem nawarstwień korozyjnych (czarno-brunatna, zapewne siarczkowa „patyna”) niż denary europejskie i ozdoby (zielony „grynszpan”). Nie tłumaczą tego stanu rzeczy odmienności w składzie srebra – przyczyn zauważonej różnicy należy zatem upatrywać w odmiennych warunkach zalegania. Próbę wytłumaczenia tego zjawiska przedstawiono w dalszej części opracowania.

Nietypowy skład skarbu z Olbrachtówka nakazuje przeprowadzić standardową w podobnych przypadkach procedurę analizy i rozważyć różne możliwości, które mogły wpłynąć na taki a nie inny jego charakter. Zazwyczaj w takich razach rozpatruje się następujące ewentualności:

A. Znajezisko nieoryginalne: 1. Fałszywe znajezisko fałszywych przedmiotów; 2. Fałszywe znajezisko oryginalnych przedmiotów; 3. Fałszywe znajezisko części przedmiotów oryginalnych i części fałszywych.

B. Znajezisko oryginalne: 1. Oryginalne znajezisko z dodatkiem współczesnych fałszerstw; 2. Kilka oryginalnych znajezisk połączonych ze sobą obecnie; 3. Kilka oryginalnych znajezisk połączonych ze sobą w epoce (średniowieczu); 4. W pełni oryginalne znajezisko.

W przypadku opcji B (znalezisko/a oryginalne) trzeba się również liczyć z możliwością jego/ich częściowego zdekompletowania po odkryciu.

Rozważając zatem poszczególne możliwości i ich warianty, dochodzimy do wniosków jak poniżej.

A.1. Fałszywe znajezisko fałszywych przedmiotów. Zarówno monety jak i ozdoby nie wykazują cech współczesnych fałszyfikatów. Wszystkie przedmioty są oryginalnymi zabytkami z okresu wczesnego średniowiecza.

⁴ O zwyczajach tych patrz Ł. Czwojda, *Peksy. Próba interpretacji nacięć na wczesnośredniowiecznych monetach*, *Wiadomości Numizmatyczne* LI (183) 2007: 1–28.

- A.2. Falszywe znalezisko oryginalnych przedmiotów. Historia archeologii i numizmatyki zna liczne przypadki preparowania znalezisk składających się z oryginalnych przedmiotów⁵. Motywy takich działań były różnorakie, najczęściej „znalazcom” chodziło o zdobycie uznania w świecie naukowym. Znane są też przypadki, kiedy motywem była chęć „wyprowadzenia w pole” uczonych. W przypadku skarbu z Olbrachtówka należy w pełni wykluczyć taką ewentualność, jest bowiem prawie niemożliwe aby (pomimo niuansów chronologicznych) zebrać na rynku antykwarycznym taką grupę wyjątkowych przedmiotów o podobnym charakterze i datowaniu.
- A.3. Falszywe znalezisko części przedmiotów oryginalnych i części fałszywych. Tę wersję również należy wykluczyć – patrz argumentacja A.1 i A.2.
- B.1. Oryginalne znalezisko/znaleziska z dodatkiem współczesnych fałszerstw. Jak wyżej – patrz argumentacja A.1, A.2.
- B.2. Kilka oryginalnych znalezisk połączonych ze sobą współcześnie. Na taką możliwość zdaje się wskazywać struktura skarbu, składającego się z przynajmniej dwóch różnych chronologicznie grup zabytków. Trzeba jednak zauważyć, że zjawisko silnego rozwarstwienia chronologicznego depozytów, choć rzadkie, jest notowane i dobrze znane nauce. Najlepiej opisanym przykładem jest tu skarb z miejscowości Opalenie pod Tczewem⁶ (o szczegółach patrz niżej). O możliwości współczesnego połączenia różnych znalezisk może świadczyć również zupełnie inna patyna pokrywająca dirhamy i pozostałe elementy zespołu (w świetle dotychczasowych badań różnice w składzie srebra odnoszą się do pierwiastków śladowych, które praktycznie nie mają wpływu na rodzaj korozji), czego przyczyn należy upatrywać w odmiennych warunkach zalegania. Tak więc dirhamy mogły być pierwotnie innym znaleziskiem i zostać dołączone do monet europejskich i ozdób późniejszej (patrz punkt B.3).
- B.3. Kilka oryginalnych znalezisk połączonych ze sobą w epoce (średniowieczu). Jak już wspomniano wyżej, znane są depozyty o dużej rozpiętości datowania. Wspomniany skarb z Opalenia składał się z dwóch różnych chronologicznie grup dirhamów – część starszą, podobnie jak w Olbrachtówku, stanowiły monety wczesnoabbasydzkie z początku IX wieku, na część młodszą składały się dirhamy Samanidów z 1 połowy X wieku. Ponadto w skarbie z Opalenia znajdowały się również przedmioty brązowe, co zaobserwowano i w analizowanym znalezisku. Także zauważona różnica w stanie zachowania dirhamów i denarów wydaje się mieć wytłumaczenie – jest wszak prawdopodobne, że około połowy XI wieku został znaleziony skarb z początku IX wieku. Przez około 200–250 lat zalegania w ziemi, dirhamy mogły się pokryć ciemną, siarczkową korozją. Po ukryciu w glinianym naczyniu starszych, spatinowanych już monet wraz z denarami i ozdobami, nie musiały one korodować tak samo jak elementy młodsze.
- B.4. W pełni oryginalne znalezisko. Istnieje również możliwość, że skarb z Olbrachtówka jest w pełni oryginalnym zespołem z 2. połowy XI wieku. Znane są bowiem przypadki, że pojedyncze dirhamy z początku IX wieku pozostawały w obiegu do XI a czasem nawet do XII wieku⁷. Teoretycznie zatem istnieje możliwość, że występujące nielicznie na rynku

⁵ R. Ciołek, *Monety prawdziwe – znalezisko fałszywe. Casus Gdańsk – Święty Wojciech*, [w:] M. Gącarzewicz (red.) *Falszerstwa i naśladownictwa monet. XI ogólnopolska sesja numizmatyczna w Nowej Soli*, Poznań 1998: 23–34; S. Suchodolski, *Uwaga, fałszerstwo! O rzekomych znaleziskach denarów z legendą GNEZDVN CIVITAS i innych monet z czasów Bolesława Chrobrego*, „Notae Numismatacae/ Zapiski Numizmatyczne” III/IV, 1999: 303–321; A. Dymowski, *Czy wszystkie monety ze znalezisk są z całą pewnością autentyczne? O kilku monetach „antycznych” odkrytych na terenie naszego kraju*, „Przegląd Numizmatyczny” 4/2006 (55): s. 15–16.

⁶ PSW II, s. 77–78, nr 117.

⁷ T. Szczurek, A. Sikorski, *Monety z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska szkieletowego w Dębczynie na Pomorzu*, [w:] A. Musiałowski (red.) *Moneta i kontakty mennicze w rejonie Morza Bałtyckiego XIII–XVIII w.*

w XI wieku dirhamy zostały zebrane i zdeponowane wraz ze współczesnymi denarami i ozdobami.

Również obecność w skarbie przedmiotów wykonanych z metali nieszlachetnych, szkła i bursztynu, choć stosunkowo rzadka, nie jest zupełnie wyjątkowa. Paciorki szklane, bursztynowe i kamienie szlachetne sporadycznie występują jako element wczesnośredniowiecznych skarbów srebrnych. Odnotowano je np. w depozytach z X i XI wieku z Kąpieli koło Obornik⁸, Rakoniewic koło Wolsztyna⁹, Kurowa pod Koszalinem¹⁰, Mścięcina pod Szczecinem¹¹, Streczona pod Człuchowem¹², Turzy pod Pyrzycami¹³, Oleśnicy pod Łodzią¹⁴, Wyszogrodu pod Płockiem¹⁵ i Zawady Lanckorońskiej koło Brzeska¹⁶.

* * *

Z przeprowadzonej analizy wynika, że znalezisko z Olbrachtówka należy uznać za oryginalne. Kwestią dyskusyjną pozostaje natomiast czy jest to zespół w pełni oryginalny (możliwość B.4), czy też kilka (dwa) oryginalnych znalezisk połączonych ze sobą w średniowieczu (możliwość B.3) lub też obecnie (możliwość B.2). Dla znaczenia historycznego i kulturowego skarbu najistotniejsze jest rozstrzygnięcie czy zespół ma charakter historyczny (B.3/B.4), czy też współczesny (B.2). Niezwykle trudno odpowiedzieć na tak postawione pytanie, depozyt z Olbrachtówka został bowiem odnaleziony w strefie szeroko pojętego pogranicza słowiańsko – pruskiego. Jak wiadomo, Prusowie mieli zupełnie inne podejście do srebra niżli ich południowo-zachodni, słowiańscy sąsiedzi¹⁷, stąd też na ich ziemiach plemiennych występują skarby o zupełnie odmiennym charakterze niż u Słowian.

Jeśli rozpatrywać znalezisko z Olbrachtówka jako w pełni oryginalne, to przy zastrzeżeniu że nosi ono cechy mieszane – typowe zarówno dla depozytów pruskich, jak i słowiańskich. Biorąc pod uwagę pogranicznych charakter regionu, taki obraz skarbu jest jak najbardziej zrozumiały. Z drugiej strony ogromna nietypowość składu nakazuje zachowanie jak największej ostrożności i krytycyzmu wobec tego znaleziska.

We wszystkich opcjach B (znalezisko/a oryginalne) trzeba się również liczyć z ewentualnością jego/ich częściowego zdekompletowania po odkryciu. O takiej możliwości zdaje się świadczyć zauważona różnica w stanie zachowania monet całych (brak egzemplarzy „ładnych”) i ich fragmentów oraz brak niektórych, bardzo popularnych grup monet. Jednak i taki stan można wytłumaczyć

Materiały z konferencji w Toruniu, 12–13 listopada 1992, Toruń 2002\; 7–32; M. Bogucki, *Coin finds in Viking Age emporium at Janów Pomorski (Truso) and the 'Prussian phenomenon'*, [w:] S. Suchodolski, M. Bogucki (eds.), *Money circulation in Antiquity, the Middle Ages and modern times. Time, range, intensity. International Symposium on the 50th Anniversary of Wiadomości Numizmatyczne. Warsaw, 13–14 October 2006*, Warszawa-Kraków 2007: 98–99.

⁸ PSW I, s. 27, nr 45.

⁹ PSW I, s. 56, nr 110.

¹⁰ PSW II, s. 60, nr 84.

¹¹ PSW II, s. 73, nr 108.

¹² PSW II, s. 99–100, nr 162.

¹³ PSW II, s. 110, nr 186.

¹⁴ A. Gupieniec, T i R. Kiersnowscy, *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Polski środkowej, Mazowsza i Podlasia*, [w:] *Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne. Inwentarze III*, Warszawa 1965 (dalej: PSW III): 40, nr 65.

¹⁵ PSW III: 60–61, nr 128.

¹⁶ H. Zoll-Adamikowa, M. Dekówna, E.M. Nosek, *The Early Medieval hoard from Zawada Lanckorońska (Upper Vistula River)*, Warszawa 1999.

¹⁷ M. Bogucki 2007: 79–108.

pogranicznym charakterem skarbu (eksport do Prus mało atrakcyjnego dla kupców słowiańskich złomu srebrnego).

Podsumowując, trzeba stwierdzić że pomimo pewnych zastrzeżeń i wątpliwości co do natury opisywanego skarbu, należy go uznać za niezmiernie rzadki przykład depozytu „rodowego”, będącego świadectwem gromadzenia kosztowności przez jedną rodzinę lub społeczność w dłuższym okresie czasu.

KATALOG MONET ZACHODNIOEUROPEJSKICH ZE SKARBU Z OLBRACHTÓWKA

Zastosowane skróty:

Dbg	H. Dannenberg, <i>Die deutsche Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit</i> , t. I–IV, Berlin 1876–1905
DMG	B. Kluge, <i>Deutsche Münzgeschichte von der späten Karolingerzeit bis zum Ende der Salier (ca. 900 bis 1125)</i> , Sigmaringen 1991
Gaettens	R. Gaettens, <i>Der Fund von Ludwiscze, ein Schatz deutscher und skandinavischer Denare des XI. Jahrhunderts</i> , Halle 1934
Häv.	W. Hävernicks, <i>Die Münzen und Medaillen von Köln vom Beginn der Prägung bis 1304</i> , [w:] <i>Die Münzen von Köln 1</i> , Köln 1935
Hatz	V. Hatz, <i>Zur Frage der Otto-Adelheid-Pfennige. Versuch einer Systematisierung auf Grund des schwedischen Fundmaterials</i> , <i>Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis I</i> , Stockholm 1961
Hauberg	P. Hauberg, <i>Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146</i> , København 1900.
Ilisch	P. Ilisch, <i>Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen. I: Die Münzprägung in den Räumen Utrecht und Friesland im 10. und 11. Jahrhundert</i> , „Jaarboek voor Munt- en Penningkunde“ 84–85, Amsterdam 1997/8 (2000)
Moltke	E. Moltke, <i>De danske runemønter og deres praegere</i> , „Nordisk Numismatisk Årsskrift“ (1950): 1–56.

NIEMCY

Górna Lotaryngia

1. Adalberon III Luksemburski (1047–1072)

Mennica Metz, denar. Dbg 35; DMG 334. Waga 1 g, ø 16,6 mm. [fot. 1]

Av.: w polu napis METTIS wpisany pomiędzy ramiona krzyża. W otoku częściowo zachowana legenda: + [ADELB]ERO EP-S. Obwódka zewnętrzna prążkowana.

Rv.: postać św. Stefana skierowana w prawo, z rękoma rozłożonymi na boki. W otoku częściowo zachowana legenda [S]C S S[TEPHANUS]. Obwódka zewnętrzna prążkowana.

2. Konrad II, cesarz i Pilgrim, arcybiskup (1027–1036)

Mennica Andernach, denar. Dbg 447 odm.; Häv. 709. Waga 1,27 g, ø 18,6 mm. [fot. 2]

Av.: w polu napis PILIGRIMVS ułożony w krzyż, pomiędzy ramionami tak ułożonego krzyża po łuku. W otoku częściowo zachowana legenda: + CH[VO]NRA[EDVS]. Obwódka wewnętrzna prążkowana.

Rv.: w polu wizerunek frontu świątyni wspartej na pięciu filarach, zwieńczonego krzyżem kawalerskim. Z lewej i prawej strony świątyni napis [AND] RNA. Pod świątynią krzyż kawalerski. Obwódka zewnętrzna prążkowana.

3. Dietrich, książę (984–1027)
Mennica Andernach, ½ denara. Dbg 439–440. Waga 0,64 g. [fot. 3]
Av.: nieczytelny. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: napis AND[ER] N[AKA] ułożony w krzyż o obwodce perłowej. Pomiędzy ramionami tak ułożonego krzyża motyw trójliścia oraz fragment arabeski.
4. Konrad II, cesarz i Pilgrim, arcybiskup (1027–1036)
Mennica Andernach, denar. Häv. 728–734. Waga 1,14 g, ø 19,3 mm. [fot. 4]
Av.: w polu napis ILOGI M R ułożony w krzyż, pomiędzy ramionami tak ułożonego krzyża po łuku.
Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: nieczytelny.
5. Konrad II, cesarz i Pilgrim, arcybiskup (1027–1036)
Mennica Andernach, denar. Häv. 729–734. Waga 1,07 g, ø 19 mm. Moneta pęknięta.
[fot. 5]
Av.: w polu nieczytelny napis ułożony w krzyż, pomiędzy ramionami tak ułożonego krzyża po łuku.
Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...] + [...]. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: nieczytelny.

Dolna Lotaryngia

6. Henryk III jako król (1039–1046)
Mennica Huy, denar. Dbg 225. Waga 0,96 g, ø 18,6 mm. [fot. 6]
Av.: wizerunek głowy króla skierowanej w lewo. Legenda otokowa niezachowana.
Rv.: nieczytelny.
7. Emitent nieustalony. (emisja ok. 1030 r.)
Mennica Maastricht, denar. Dbg 253. Waga 1,23 g, ø 18,3 mm. [fot. 7]
Av.: wizerunek głowy skierowanej w prawo. W otoku częściowo zachowana legenda: + [SCS LA] NB[ERTVS EPS]
Rv.: w polu bardzo słabo zachowany wizerunek świątyni. Legenda otokowa niezachowana.
8. Heinrich III jako cesarz (1046–1056)
Mennica Ciney, denar. Dbg.1191 odm. Waga 0,68 g, 15,7 x 12,6 mm.[fot. 8]
Av.: wizerunek głowy w lewo. Z lewej strony fragment legendy otokowej.
Rv.: napis w trzech rzędach + / I I O I I / + .
9. Henryk III jako cesarz (1046–1056)
Mennica Celles, denar. Dbg 186b; DMG 138. Waga 1,03 g, ø 18,9 mm. [fot. 9]
Av.: postać cesarza siedzącego na tronie na wprost. W lewej dłoni trzyma berło, w prawej – jabłko panowania. Po lewej i prawej stronie napis [HEINR I]MPR.
Rv.: monogram Henryka III. Wokół napis MONE[TA CELL S].
10. Otto III (983–1002)
Mennica Kolonia, denar. Dbg 331; Häv. 34. Waga 1,11 g, ø 16,6 mm. Moneta ze znacznym ubytkiem przy krawędzi. [fot. 10]
Av.: nieczytelny.
Rv.: napis w trzech rzędach [S C]OLON[IA] AG.
11. Otto III (983–1002)
Mennica Kolonia, denar. Häv. 34. Waga 1,34 g, ø 16 mm. [fot. 11]
Av.: nieczytelny.
Rv.: napis w trzech rzędach S [C]OLO[NIA A?]

12. Otto III (983–1002)
Mennica Kolonia, denar. Häv. 34. Waga 1,10 g, ø 16 mm. Moneta nieznacznie wyszczerbiona przy krawędzi. [fot. 12]
Av.: w polu krzyż. Legenda otokowa niezachowana.
Rv.: w polu napis S [...] LO [...]. Stempel przesunięty ku dołowi.
13. Otto III (983–1002)
Mennica Kolonia, denar. Häv. 34. Waga 1,59 g, ø 17,9 mm. [fot. 13]
Av.: w polu zachowany fragment kreseczki (ramię krzyża?)
Rv.: napis w trzech rzędach S [C]OLONIA [A]G.
14. Otto III (983–1002)
Mennica Kolonia, denar. Häv. 34. Waga 0,78 g, ø 16,1 mm. [fot. 14]
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
15. Otto III (983–1002)
Mennica Kolonia, denar. Waga 0,86 g, ø 15,2 mm. [fot. 15]
Av.: w polu zachowany jedynie fragment poprzeczki (ramię krzyża?).
Rv.: napis w dwóch rzędach S COLON [...].
16. Otto III (983–1002) (?)
Mennica Kolonia? ½ denara. Waga 0,54 g. [fot. 16]
Av.: Krzyż z rozszerzonymi końcami.
Rv.: wsteczny napis „S / NOL”
17. Otto III (983–1002) (?)
Mennica Kolonia (?), ½ denara. Häv. 34 (?). Waga 0,40 g. [fot. 17]
Av.: krzyż prosty z rozszerzonymi końcówkami, po kropce w kątach krzyża przy obwódce wewnętrznej prążkowanej. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...] O [...].
Rv.: nieczytelny.
18. Henryk II jako cesarz (1014–1024)
Mennica Kolonia, ½ denara. Häv. 189. Waga 0,63 g, ø 17,6 mm. [fot. 18]
Av.: w polu krzyż z rozszerzonymi końcami. Pomiędzy ramionami krzyża kropki.
Rv.: napis w trzech rzędach (?)
19. Konrad II jako cesarz (1027–1039)
Mennica Kolonia, ½ denara. Dbg. 359; Häv. 248. Waga 0,89 g, ø 18,2 mm. [fot. 19]
Av.: w polu krzyż prosty z rozszerzonymi końcami. Kropki pomiędzy ramionami krzyża. Legenda otokowa nieczytelna. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek frontu świątyni wspartego na kolumnach. Legenda otokowa zachowana szczątkowo SAN[CTA COLONIA]. Obwódka zewnętrzna perełkowa.
20. Konrad II, cesarz i Pilgrim, arcybiskup (1027–1036)
Mennica Kolonia, ½ denara. Dbg 380a; Häv. 236. Waga 0,69 g. [fot. 20]
Av.: głowa władcy z profilu w prawo (zachowana górna część stempla). W otoku częściowo zachowana legenda + CH[VONRADVS] MP.
Rv.: wizerunek frontu świątyni o kopulastym dachu zwieńczonym krzyżem. Pośrodku świątyni napis w dwóch rzędach PILI GRIM. W otoku częściowo zachowana legenda SA[NCTA COLONI]A.
21. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia, ½ denara. Häv. 189f odm.? Waga 0,57 g. [fot. 21]
Av.: pole nieczytelne. Legenda otokowa częściowo zachowana [...] VCV [...]. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: zachowany fragment poziomego napisu [...]NA (?).

22. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia? 2/3 denara. Häv. 315–317? Waga 0,96 g, ø 18,5 mm. [fot. 22]
Av.: w polu wyraźne małe litery AGRI (?)
Rv.: nieczytelny.
23. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia? Denar. Waga 1,03 g, ø 19,1 mm.
Av.: nieczytelny. Zachowana obwódka wewnętrzna liniowa.
Rv.: napis w trzech rzędach S [CO]LON[IA] A.
24. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia? Denar. Waga 1,10 g, ø 17,6 mm. Moneta pęknięta.
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu litery OLON.
25. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia? ½ denara. Waga 0,95 g, ø 16,9 mm. [fot. 23]
Av.: w polu krzyż z rozszerzonymi końcami. Pomiędzy ramionami krzyża kule. Legenda otokowa szczątkowo zachowana. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: napis w trzech rzędach S [...]OLO[.] A.
26. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia? Denar. Waga 0,69 g, ø 18,3 mm. [fot. 24]
Av.: pole oraz legenda otokowa nieczytelne. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu napis COLO [...].
27. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia? ½ denara. Westfalia? Waga 0,45 g. [fot. 25]
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu napis NI. Poprzeczka w N poprowadzona odwrotnie.
28. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia? ½ denara. Waga 0,85 g, ø 17,4 mm.
Av.: pole nieczytelne. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...] OR [...].
Rv.: zachowana przekreślona litera S w górnej części monety.
29. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia? ½ denara. Waga 0,79 g, ø 16 mm. [fot. 26]
Av.: nieczytelny.
Rv.: zachowany fragment napisu [...] LON [...].
30. Konrad II (1024–1039)
Mennica Duisburg, ½ denara. Dbg 311. Waga 0,56 g. [fot. 27]
Av.: ukoronowana brodata głowa cesarza na wprost. W otoku częściowo zachowana legenda [+] CHVON[RADVS IMP].
Rv.: napis + DIVSBURG ułożony w krzyż. Pomiędzy ramionami tak ułożonego krzyża podwójne łuki.
31. Konrad II (1024–1039)
Mennica Duisburg, ½ denara. Dbg 312; DMG 91. Waga 0,88 g, ø 19,4 mm. [fot. 28]
Av.: ukoronowana brodata głowa cesarza na wprost. W otoku częściowo zachowana legenda [+ CHVO]NRAD[VS IMP].
Rv.: napis + DIVSBURG ułożony w krzyż. Pomiędzy ramionami tak ułożonego krzyża półksiężce.

32. Henryk II (1002–1014)
Mennica Deventer, ½ denara. Ilisch 1.5. Waga 0,40 g, ø 16,3 mm. [fot. 29]
Av.: w polu napis REX. Obwódka wewnętrzna liniowa. Legenda otokowa niezachowana.
Rv.: w polu krzyż, pomiędzy ramionami krzyża kule. Obwódka wewnętrzna perełkowa. Legenda otokowa niezachowana.
33. Henryk II (1014–1024)
Mennica Deventer, ½ denara. Ilisch 1.8. Waga 0,59 g. Po kilka drobnych nacięć (pecksów) na każdej ze stron. [fot. 30]
Av.: w polu wizerunek Ręki Bożej (Manus Divina) z wyprostowanymi palcami, skierowanej w dół. U nasady ręki dwie łukowate kreski, pomiędzy którymi kropki. Z prawej i lewej strony napis [RE]-X. Legenda otokowa zachowana szczątkowo.
Rv.: w polu krzyż. Pomiedzy ramionami krzyża kule. Legenda otokowa niezachowana.
34. Henryk II (1002–1014)
Mennica Tiel, denar. Dbg 347; Häv. 147; Ilisch 3.2. Waga 1,35 g, ø 18,6 mm. [fot. 31]
Av.: w polu wizerunek ukoronowanej głowy na wprost. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [+ HEINRI]CV[S REX]. Obwódka wewnętrzna oraz zewnętrzna perełkowa.
Rv.: napis w trzech rzędach S [C]OLON[I A]. Obwódka zewnętrzna perełkowa.
35. Konrad II (1024–1039)
Mennica Tiel, ½ denara. Dbg 582; Ilisch 3.7–3.9. Waga 1,01 g, ø 19,1 mm. [fot. 32]
Av.: w polu wizerunek ukoronowanej głowy władcy na wprost. Legenda otokowa nieczytelna. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu krzyż, pomiędzy ramionami krzyża kropki. Legenda otokowa zachowana szczątkowo.
36. Konrad II (1024–1039) lub Henryk III (1039–1056)
Mennica Tiel, ¼ denara. Ilisch 3.12 lub 3.14/15. Waga 0,44 g. [fot. 33]
Av.: nieczytelny.
Rv.: zachowany fragment napisu w trzech rzędach [BO TI]ELE [N]A.
37. Henryk IV (1056–1106)
Mennica Tiel, denar. Ilisch 3.25. Waga 0,33 g. [fot. 34]
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu krzyż z rozszerzonymi końcami. W ramionach krzyża pierścienie, w których po kropce. Legenda otokowa niezachowana.
38. Emitent nieustalony.
Mennica Tiel lub okolica, 3/5denara. Waga 1,04 g, ø 18,9 mm. [fot. 35]
Av.: w polu wizerunek ukoronowanej głowy władcy na wprost. Legenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu zachowane jedno ramię krzyża o rozszerzonym końcu, oraz kula. Legenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
39. Hermann (emisja w latach ok.1045–1060)
Mennica Emden, denar. DMG 300 odm. Waga 0,63 g, ø 16,8 mm. Moneta pęknięta, otwór w otoku. Po kilka drobnych sklepanych nacięć (pecksów) na każdej ze stron. [fot. 36]
Av.: w polu wizerunek popiersia emitenta w prawo, na głowie diadem. Obwódka wewnętrzna perełkowa. Legenda otokowa zachowana szczątkowo.
Rv.: krzyż dwunitkowy, ramiona zakończone łukami. Pomiedzy ramionami krzyża napis [...]HL-TH-H[...].

Saksonia

40. Henryk II (1002–1024)

Mennica Dortmund, denar. Dbg 751. Waga 1,06 g, ø 18,4 mm. [fot. 37]

Av.: w polu wizerunek ukoronowanej głowy władcy skierowanej w lewo. Legenda otokowa zachowana szczątkowo + HĒIMR[...]. Obwódka wewnętrzna prążkowana.

Rv.: w polu krzyż, w ramionach krzyża kule. W otoku częściowo zachowana legenda + DRVOTM[ON]NA. Obwódka wewnętrzna prążkowana.

41. Henryk III (1046/47–1056)

Mennica Goslar, denar. Dbg 667; DMG 121. Waga 1,12 g, ø 19 mm. Na awersie bardzo liczne nacięcia (pecksy). Moneta nadłamana. [fot. 38]

Av.: w polu wizerunek popiersi dwóch apostołów: Szymona i Judasza. W otoku częściowo zachowana legenda [+ S-S S]IMO[N S-S IVDAS]. Obwódka wewnętrzna perełkowa.

Rv.: pole nieczytelne. Legenda otokowa zachowana szczątkowo + [HEINRICVS IMP]R.

42. Henryk IV (1056–1106)

Mennica nieokreślona, ½ denara. DMG 184/185. Waga 0,73 g, ø 17,2 mm. [fot. 39]

Av.: popiersie władcy na wprost. W lewym ręku trzyma berło krzyżowe, w prawym ręku lancę. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna perełkowa.

Rv.: w polu krzyż z rozszerzonymi końcami, w kątach krzyża po krzyżu kawalerskim. Legenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna perełkowa.

43. Emitent nieustalony.

Mennica Gittelde? Denar. Dbg 1310. Waga 1,36 g, ø 18,6 mm. Moneta nadłamana wzdłuż obwódki wewnętrznej na awersie. [fot. 40]

Av.: w polu wizerunek głowy na wprost, wokół aureola (?). Legenda otokowa zachowana szczątkowo + M[...]. Obwódka wewnętrzna prążkowana.

Rv.: nieczytelny.

44. Konrad II (1027–1039)

Mennica Magdeburg, ½ denara. Dbg 648 (?).

Av.: w polu fragment wizerunku popiersia władcy w prawo. Legenda otokowa niezachowana.

Rv.: w polu szczątkowo zachowany fragment wizerunku murów miejskich. Obwódka wewnętrzna perełkowa. Legenda otokowa niezachowana.

45. Otto III (996–1002), (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1000–1030)

Mennica Soest, ½ denara. Dbg 342; Häv. 73/849b. Waga 0,83 g, ø 18,6 mm. [fot. 41]

Av.: pole awersu nieczytelne. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [+ ODDO + MP-AV]G.

Rv.: napis w trzech rzędach S [COL]ON[II] A.

46. Emitent nieustalony.

Mennica Soest? 3/5 denara. Waga 0,93 g, ø 17,4 mm. [fot. 42]

Av.: w polu słabo zachowany fragment krzyża z jedną kulą pomiędzy ramionami. Legenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna perełkowa.

Rv.: napis w trzech rzędach [S COL]ONI A.

47. Emitent nieustalony.

Mennica Osnabrück, 3/5 denara. Häv. 90a (?). Waga 0,86 g, ø 18 mm. [fot. 43]

Av.: w polu krzyż sięgający ramionami po obwódkę wewnętrzną perełkową. Pomiędzy ramionami krzyża kule. Legenda otokowa zachowana szczątkowo.

Rv.: napis w trzech rzędach S [C]OLO[N] A.

48. Otto/Adelajda (emisja po 983 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz III/IV. Waga 1,58 g, ø 18,3 mm. [fot. 44]
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy o dachu zwieńczonym krzyżem, na którego końcach perły. Wewnątrz kaplicy, wychodzące z bocznych ścianek, drobne trójkątne wypustki. Kropka wewnątrz kaplicy. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [ATE]AHL[HT].
49. Otto/Adelajda (emisja po 983 r.)
Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz III/IV. Waga 1,04 g, ø 18 mm.
Av.: w polu krzyż z rozszerzonymi końcami. Pomiedzy ramionami krzyża napis [OD]DO. Legenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: nieczytelny.
50. Otto/Adelajda (emisja po 995 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz IV 5/6. Waga 1,49 g, ø 18,4 mm. [fot. 45]
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej (?) i prawej strony kaplicy po kropce. Wewnątrz kaplicy poziome kreski, po środku u góry kropka. Legenda otokowa niezachowana.
51. Otto/Adelajda (emisja po 995 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz IV 5/6. Waga 1,33 g, ø 17,5 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej (?) strony kaplicy po kropce. Wewnątrz kaplicy po środku u góry kropka. Legenda otokowa niezachowana.
52. Otto/Adelajda (emisja po 995 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz IV 5/6. Waga 1,28 g, ø 17,8 mm. [fot. 46]
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej strony kaplicy oraz w środku po kropce. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...]E[...]. Obwódka wewnętrzna liniowa. Stempel przesunięty ku górze.
53. Otto/Adelajda (emisja po 995 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz IV 5/6. Waga 1,65 g, ø 17,4 mm. Moneta pęknięta. [fot. 47]
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej strony kaplicy kropka. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...]LH[...]. Obwódka wewnętrzna liniowa. Stempel przesunięty w prawo.
54. Otto/Adelajda (emisja po 995 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz IV 5/6. Waga 1,51 g, ø 17,4 mm.
Av.: nieczytelny. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej strony kaplicy po kropce. Wewnątrz kaplicy po środku u góry kropka. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...] HLH [...]. Obwódka wewnętrzna liniowa.
55. Otto/Adelajda (emisja po 995 r.)
Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz IV 5/6. Waga 0,77 g, ø 18 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej strony kaplicy po kropce. Wewnątrz kaplicy po środku u góry kropka. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna liniowa.

56. Otto/Adelajda (emisja po 995 r.)
Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz IV 5/6. Waga 0,84 g, ø 17,7 mm. [fot. 48]
Av.: W polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża napis [OD]DO. Legenda otokowa niezachowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej strony kaplicy po kropce. Wewnątrz kaplicy trójkątne wypustki wychodzące z bocznych ścianek, po środku u góry kropka. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...] E [...]. Obwódka wewnętrzna liniowa. Stempel przesunięty w lewo.
57. Otto/Adelajda (emisja po 995 r.)
Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz IV 5/6. Waga 0,62 g, ø 17 mm. [fot. 49]
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z prawej strony kaplicy kropka. Wewnątrz kaplicy trójkątne wypustki wychodzące z bocznych ścianek, po środku u góry kropka. Legenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna liniowa.
58. Otto/Adelajda (emisja po 995 r.)
Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz IV 5/6. Waga 0,74 g, ø 17,6 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej strony kaplicy po kropce. Wewnątrz kaplicy u góry pozioma kreszczka, na niej kropka. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...] T [...]. Obwódka wewnętrzna liniowa.
59. Otto/Adelajda (emisja po 1010 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz (po IV 6). Waga 1,54 g, ø 18,1 mm. Moneta pęknięta. [fot. 50]
Av.: nieczytelny. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu słabo czytelny wizerunek kaplicy zwieńczonej krzyżem. Obwódka wewnętrzna liniowa.
60. Otto/Adelajda (emisja po 1010 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz (po IV 6). Waga 1,49 g, ø 17 mm. Liczne nacięcia (pecksy) na wytartej powierzchni awersu. [fot. 51]
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża zachowane litery [...] D-O. Legenda otokowa zachowana częściowo: RE·X. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: nieczytelny.
61. Otto/Adelajda (emisja od ok. 1020 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz IV 10d. Waga 1,58 g, ø 18,3 mm. [fot. 52]
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża napis ODDO. Legenda otokowa zachowana szczątkowo + [...] EX. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej strony kaplicy po kropce, oraz dodatkowy łuk z prawej strony. Wewnątrz kaplicy po środku u góry kropka. Legenda otokowa zachowana szczątkowo ATE [...]. Obwódka wewnętrzna liniowa.
62. Otto/Adelajda (emisja po 1020 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz IV 10. Waga 1,13 g, ø 18 mm. [fot. 53]
Av.: w polu krzyż z rozszerzonymi końcami. Pomiędzy ramionami krzyża napis [OD]DO. Przy jednym O kropka. Legenda otokowa zachowana szczątkowo + [...]A. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej strony kaplicy oraz w środku po kropce. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...]A[...]. Obwódka wewnętrzna liniowa.
63. Otto/Adelajda (emisja od ok. 1020 r.)
Mennica nieokreślona, 3/5 denara. Hatz IV 10. Waga 0,98 g, ø 17,3 mm. [fot. 54]
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej strony kaplicy po kropce, oraz dodatkowy łuk z prawej strony. Wewnątrz kaplicy po środku u góry kropka. Legenda otokowa niezachowana. Stempel przesunięty w lewo.

64. Otto/Adelajda (emisja od ok. 1020 r.)

Mennica nieokreślona, denar. Hatz IV 10. Waga 1,44 g, ø 17,7 mm. [fot. 55]

Av.: nieczytelny.

Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej i prawej strony oraz wewnątrz kaplicy po kropce, oraz dodatkowy łuk z prawej strony. Wewnątrz kaplicy, wychodzące z bocznych ścianek, wypustki w postaci drobnych, ostro zakończonych kresek. Legenda otokowa niezachowana. Stempel przesunięty w prawo.

65. Otto/Adelajda (emisja po 983 r.)

Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz IV. Waga 0,72 g, ø 18,1 mm.

Av.: w polu krzyż. W jednym kącie kropka. Obwódka wewnętrzna prążkowana. W otoku zachowany fragment legendy [...] D [...].

Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej strony kaplicy kropka. Legenda otokowa szczątkowo zachowana. Obwódka wewnętrzna perełkowa.

66. Otto/Adelajda (emisja po 983 r.)

Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz IV. Waga 0,62 g, ø 18,6 mm. [fot. 56]

Av.: w polu krzyż. Między ramionami krzyża napis [OD]DO. Legenda otokowa szczątkowo zachowana [...]A + RE[...].

Rv.: w polu wizerunek kaplicy o dachu zwieńczonym krzyżem, na którego końcach perły. Wewnątrz kaplicy trójkątne wypustki wychodzące z bocznych ścianek. Legenda otokowa zachowana szczątkowo: + A [...]. Obwódka wewnętrzna ciągła.

67. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)

Mennica nieokreślona, 3/5 denara. Hatz V 2c 17–20. Waga 0,75 g, ø 19,6 mm. [fot. 57]

Av.: w polu krzyż. W ramionach krzyża zachowane litery [...]DOA. Pseudolegenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna prążkowana.

Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z lewej strony kaplicy znak w kształcie litery C z kreską pośrodku, oraz kropka. Obwódka wewnętrzna perełkowa. Pseudolegenda otokowa zachowana szczątkowo.

68. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)

Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz V2g-i/l/3–4. Waga 0,41 g, ø 18,7 mm. [fot. 58]

Av.: nieczytelny.

Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Pierścień z kropką z prawej strony kaplicy. Pseudolegenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna perełkowa.

69. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)

Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz V 2h/k/3l-m. Waga 0,60 g, ø 19,5 mm. [fot. 59]

Av.: w polu krzyż. W ramionach krzyża zachowane litery O-V. Pseudolegenda otokowa nieczytelna.

Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Wewnątrz kaplicy trójkątne wypustki wychodzące z bocznych ścianek, pośrodku dwie kropki ułożone pionowo. Z lewej strony kaplicy pierścień z kropką w środku. Pseudolegenda otokowa nieczytelna.

70. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)

Mennica nieokreślona, 3/5 denara. Hatz V2i/V4l/m/p. Waga 0,76 g, ø 20,3 mm. [fot. 60]

Av.: nieczytelny.

Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Wewnątrz kaplicy trójkątne wypustki wychodzące z bocznych ścianek, pośrodku kropka. Pierścień z kropką z prawej strony kaplicy. Pseudolegenda otokowa zachowana szczątkowo [...] E [...]. Obwódka wewnętrzna perełkowa.

71. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz V 2. Waga 1,16 g, ø 19,4 mm. Liczne nacięcia (pecksy) na awersie. [fot.61]
Av.: w polu krzyż. Między ramionami krzyża napis ODOA. Pseudolegenda otokowa nieczytelna. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z prawej strony pierścień z kropką w środku. Pseudolegenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna perełkowa (?). Zachowany fragment obwódki zewnętrznej liniowej z drobnymi trójkątnymi wypustkami skierowanymi do wewnątrz. Stempel przesunięty ku górze i w lewo.
72. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz V 5b1. Waga 1,50 g, ø 19 mm. [fot. 62]
Av.: w polu krzyż. Pomiedzy ramionami krzyża litery A-O-X-B oraz kropki. Pseudolegenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z prawej strony litera C. Wewnątrz kaplicy kropka. Pseudolegenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna prążkowana (?).
73. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)
Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz V 5b. Waga 0,55 g, ø 18,7 mm. [fot. 63]
Av.: w polu krzyż. W ramionach krzyża zachowane litery O X. Pseudolegenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Z prawej strony odwrócona litera C oraz dwie kropki. Pseudolegenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
74. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)
Mennica nieokreślona, 3/5 denara. Hatz V. Waga 0,87 g, ø 19,1 mm. [fot. 64]
Av.: w polu krzyż. W ramionach krzyża litery O-D-O-A. Przy literach O kropki. Obwódka wewnętrzna prążkowana. Stempel przesunięty ku dołowi.
Rv.: w polu słabo zachowany wizerunek kaplicy. Pseudolegenda otokowa zachowana szczątkowo [...] + A [...]. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
75. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)
Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz V. Waga 0,70 g, ø 19,5 mm. [fot. 65]
Av.: w polu krzyż z rozszerzonymi końcami. Pomiedzy ramionami krzyża napis OD[DO]. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy. Wewnątrz kaplicy poziome kreski, po środku u góry kropka. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
76. Otto/Adelajda (emisja w latach ok. 1020–1050)
Mennica nieokreślona, ½ denara. Hatz V (?). Waga 0,70 g, ø 19,3 mm.
Av.: w polu krzyż z poprzeczkami na końcach ramion. Pomiedzy ramionami zachowany pierścień i kropka. Pseudolegenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: nieczytelny.
77. Otto/Adelajda (emisja po 983 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz-. Waga 1,62 g, ø 19,9 mm. [fot. 66]
Av.: w polu krzyż, pomiedzy ramionami krzyża zachowana litera O oraz kropka bliżej środka krzyża. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu słabo czytelny wizerunek kaplicy. Wewnątrz oraz po prawej stronie kaplicy kropka. Legenda otokowa niezachowana.
78. Otto/Adelajda (emisja po 983 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz-. Waga 1,51 g, ø 19,8 mm.
Av.: w polu bardzo słabo czytelny krzyż. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: nieczytelny.

79. Otto/Adelajda (emisja po 983 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz-. Waga 1,36 g, ø 17,5 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu bardzo słabo czytelny zarys kaplicy.
80. Otto/Adelajda (?) (emisja po 983 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz-. Waga 1,43 g, ø 17,3 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu bardzo słabo czytelny zarys kaplicy (?).
81. Otto/Adelajda (?) (emisja po 983 r.)
Mennica nieokreślona, denar. Hatz-. Waga 1,10 g, ø 17,6 mm. Moneta znacznie wyszczerbiona.
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu bardzo słabo czytelny zarys kaplicy (?). Obwódka wewnętrzna liniowa.

Frankonia

82. Otto III (996–1002) lub Henryk II (1002–1024)
Mennica Würzburg, denar. Dbg 856 lub 857. Waga 1,12 g, ø 18,8 mm. [fot. 67]
Av.: wizerunek głowy Świętego Kiliana z Würzburga w prawo. Legenda otokowa zachowana częściowo [S KI]LIA[NV].
Rv.: krzyż z rozszerzonymi końcami. Pomiędzy ramionami krzyża kule. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
83. Willigis, arcybiskup (975–1011, emisja od ok. 1000)
Mennica Moguncja, ½ denara. Dbg 801–802; DMG 445. Waga 0,96 g, ø 19,2 mm. [fot. 68]
Av.: nieczytelne pole oraz legenda otokowa. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża po kropce oraz kuli. Legenda otokowa nieczytelna.
84. Konrad II, cesarz (1024–1039) lub Henryk III, król (1039–1046) i Bardo, arcybiskup (1031–1051)
Mennica Moguncja, denar. Dbg 804–805. Waga 0,95 g, ø 19,1 mm. [fot. 69]
Av.: ukoronowana głowa cesarza lub króla. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna perełkowa. Stempel przesunięty w prawo.
Rv.: w polu napis BARDO układający się w krzyż. Legenda otokowa częściowo zachowana + MOG[ONCIA].
85. Henryk II (1002–1024)
Mennica Moguncja, ½ denara. Dbg 788; DMG 73. Waga 0,82 g, ø 19,2 mm. [fot. 70]
Av.: popiersie ukoronowanego władcy na wprost. Legenda otokowa częściowo zachowana [HEIMRIC]HV[S REX].
Rv.: wizerunek murów miejskich z trzema wieżami. Wszystkie wieże oraz łuk poprowadzony między lewą i prawą wieżą – zwieńczone krzyżami kawalerskimi. Legenda otokowa częściowo zachowana [MO]ONCI[A CIVITAS].
86. Emitent nieustalony. (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045)
Mennica Wormacja, denar. Dbg 845 odm. Gaettens 222; DMG 77. Waga 1,09 g, ø 18,1 mm. [fot. 71]
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża trzy kule oraz półksiężyc wraz z klinem. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...] P [...]. Obwódka wewnętrzna i zewnętrzna prążkowana.
Rv.: nieczytelny.

87. Emitent nieustalony. (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045)
Mennica Wormacja, denar. Dbg 845 odm.; Gaettens 222; DMG 77. Waga 1,06 g,
ø 18,9 mm. [fot. 72]
Av.: nieczytelny.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy, wewnątrz kula. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...] V [...].
Obwódka wewnętrzna prążkowana.
88. Emitent nieustalony. (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045)
Mennica Wormacja, denar. Dbg 845 odm.; Gaettens 222; DMG 77. Waga 1,07 g,
ø 18,6 mm. [fot. 73]
Av.: W polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża trzy kule oraz półksiężyc wraz z klinem. Legenda
otokowa zachowana częściowo HEINR[ICVS]. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy, wewnątrz kula. Legenda otokowa wsteczna (czytana odwrotnie do
ruchu wskazówek zegara) + VV[ARMACI]A. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
89. Emitent nieustalony. (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045)
Mennica Wormacja, denar. Dbg 845 odm.; Gaettens 222; DMG 77. Waga 0,87 g, ø 18 mm.
Trójkątny otwór wykonany ostrym narzędziem (nożem?). Liczne nacięcia (pecksy) na obu
stronach monety. [fot. 74]
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża trzy kule oraz półksiężyc wraz z klinem. Wsteczna
(?) legenda otokowa zachowana częściowo + OH [...]. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu słabo czytelny wizerunek kaplicy, wewnątrz kula. Legenda otokowa wsteczna
+ AV[ARMA]CIA. Obwódka wewnętrzna i zewnętrzna prążkowana.
90. Emitent nieustalony. (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045)
Mennica Wormacja, denar. Dbg 845 odm.; Gaettens 222; DMG 77. Waga 0,84 g,
ø 18,8 mm.
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża trzy kule oraz półksiężyc wraz z klinem. Legenda
otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: pole nieczytelne. Legenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
91. Emitent nieustalony. (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045)
Mennica Wormacja, denar. Dbg 845 odm.; Gaettens 222; DMG 77. Waga 1,06 g,
ø 18,3 mm.
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża trzy kule oraz półksiężyc wraz z klinem. Legenda
otokowa zachowana częściowo [+] HE[INRICVS]. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: pole oraz legenda otokowa niezachowane. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
92. Emitent nieustalony. (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045)
Mennica Wormacja, denar. Dbg 845 odm.; Gaettens 222; DMG 77. Waga 0,63 g,
ø 18,9 mm. ½ monety. [fot. 75]
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża trzy kule oraz półksiężyc wraz z klinem. Legenda
otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana. Stempel przesunięty w prawo.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy, wewnątrz kula. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka
wewnętrzna prążkowana.
93. Emitent nieustalony. (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045)
Mennica Wormacja, 3/5 denara. Dbg 845 odm.; Gaettens 222; DMG 77. Waga 0,72 g,
ø 18,7 mm. [fot. 76]
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża trzy kule oraz półksiężyc wraz z klinem. Legenda
otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy, wewnątrz kula. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka
wewnętrzna prążkowana. Stempel przesunięty w dół.

94. Emitent nieustalony. (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045)
Mennica Wormacja, ½ denara. Dbg 845 odm.; Gaettens 222; DMG 77. Waga 0,67 g, ø 19,2 mm. [fot. 77]
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża trzy kule oraz półksiężyc wraz z klinem. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu słabo czytelny wizerunek kaplicy, wewnątrz kula. Legenda otokowa nieczytelna. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
95. Henryk II (1002–1024)
Mennica Wormacja, ½ denara. Dbg 845; DMG 77. Waga 0,56 g, ø 18,9 mm. Po obu stronach liczne nacięcia (pecksy).
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża trzy kule oraz półksiężyc wraz z klinem. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna prążkowana.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy, wewnątrz kula. Legenda otokowa niezachowana.
96. Emitent nieustalony (stemple zimmobilizowane, emisja w latach ok. 1025–1045?)
Mennica Wormacja (?), denar. Waga 0,93 g, ø 18,4 mm. [fot. 78]
Av.: w polu krzyż? Legenda otokowa szczątkowo zachowana.
Rv.: pole nieczytelne. Zachowały się pojedyncze litery legendy otokowej. Obwódka wewnętrzna prążkowana, obwódka zewnętrzna perełkowa.
97. Henryk III, cesarz (1046–1056)
Mennica Wormacja, denar. Dbg 847; DMG 146. Waga 0,94 g, ø 20,7 mm. [fot. 79]
Av.: w polu wizerunek ukoronwanej głowy cesarza na wprost. Legenda otokowa szczątkowo zachowana + [HEINRIC IMPERA]TOR. Kropka w O. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: w polu krzyż z poprzeczkami na końcach ramion. W trzech kątach krzyża po kuli, w jednym kącie półksiężyc z klinem. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [+ HEINRIC]V[S]. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
98. Otto II / Otto III (973–1002)
Mennica Spira (?), denar. Dbg 825b (?). DMG 35. Waga 1,00 g, ø 17,4 mm. [fot. 80]
Av.: w polu krzyż. Kule w kątach krzyża. Legenda otokowa zachowana szczątkowo + O[...]. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: w polu wizerunek kaplicy, wewnątrz której krzyż kawalerski. Legenda otokowa niezachowana. Obwódka wewnętrzna perełkowa. Stempel przesunięty w prawo.

Bawaria

99. Heinrich III jako cesarz (1046–1056)
Mennica Ratyzbona, denar. Hahn MR 60. Waga 0,55 g, ø 19,2 mm. [fot. 81]
Av.: w polu zachowany fragment wizerunku głowy na wprost. Legenda otokowa zachowana szczątkowo + [...]NRI[...].
Rv.: w polu zachowany fragment wizerunku świątyni. Legenda otokowa niezachowana.

Dania

100. Magnus Dobry (1042–1047)
Mennica Lund, denar. Mincerz Azur. Hauberg 30, Moltke 12. Waga 1,10 g, ø 18,5 mm.
Moneta posiada nieznaczny ubytek przy krawędzi. [fot. 82]
Av.: wizerunek Chrystusa na wprost. Legenda otokowa: MACN / VSRE / x. Obwódka zewnętrzna perełkowa.
Rv.: krzyż ułożony z czterech rombów. Na końcach ramion tak ułożonego krzyża po trzy perły. Legenda otokowa: + ꝥIP:NTOIIDUXA. Obwódka zewnętrzna i wewnętrzna perełkowa.

Monety i fragmenty monet niezidentyfikowane i nieczytelne

101. Emitent nieustalony.
Mennica Kolonia? Denar. Waga 0,70 g, $\varnothing$ 17 mm. $\frac{1}{2}$ monety w typie emisji ottońskich.
[fot. 83]
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
102. Emitent nieustalony (naśladownictwo łupawskie).
Mennica nieokreślona, denar. Waga 1,14 g, $\varnothing$ 21 mm. Stemple obu stron bardzo słabo czytelne. [fot. 84]
Av.: Legenda otokowa bardzo słabo czytelna. obwódka wewnętrzna i zewnętrzna perełkowa.
Rv.: w polu wizerunek popiersia (?). Legenda otokowa niezachowana.
103. Emitent nieustalony (naśladownictwo łupawskie).
Mennica nieokreślona, denar. Waga 1,38 g, $\varnothing$ 19,5 mm. Niewielki ubytek przy krawędzi monety. [fot. 85]
Av.: w polu krzyż. Pomiędzy ramionami krzyża litery V. Pseudolegenda otokowa szczątkowo zachowana.
Rv.: w polu krzyż dwunitkowy, w jednym kącie litera C (?). Pseudolegenda otokowa niezachowana.
104. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, denar. Waga 0,74 g, $\varnothing$ 18,7 mm. Moneta bardzo zdeformowana, z wgnieceniami oraz licznymi nacięciami (pecksami) na obu stronach. [fot. 86]
Av.: nieczytelny. Szczątkowo zachowana legenda otokowa. Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: nieczytelny. Obwódka zewnętrzna perełkowa.
105. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, $\frac{1}{2}$ denara. Waga 0,52 g, $\varnothing$ 18,9 mm. [fot. 87]
Av.: zachowany fragment pola z kulą. Legenda otokowa zachowana szczątkowo. Obwódka wewnętrzna liniowa.
Rv.: nieczytelny.
106. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, $\frac{1}{2}$ denara. Waga 0,74 g, $\varnothing$ 18,8 mm. [fot. 88]
Av.: pole nieczytelne. Legenda otokowa częściowo zachowana [...] ERI [...] (?). Obwódka wewnętrzna perełkowa.
Rv.: nieczytelny.
107. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, $\frac{1}{2}$ denara. Waga 0,83 g. [fot. 89]
Av.: w polu słabo czytelny wizerunek głowy na wprost. Legenda otokowa niezachowana.
Rv.: nieczytelny.
108. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, $\frac{3}{5}$ denara. Waga 0,80 g, $\varnothing$ 17,5 mm. [fot. 90]
Av.: pole nieczytelne. Legenda otokowa zachowana szczątkowo [...] D EP[S?]. Obwódka wewnętrzna i zewnętrzna liniowa.
Rv.: pole nieczytelne. Zachowane poszczególne litery w legendzie otokowej. Obwódka wewnętrzna perełkowa, obwódka zewnętrzna liniowa.
109. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, $\frac{1}{2}$ denara. Waga 0,40 g, $\varnothing$ 17,3 mm. [fot. 91]
Av.: fragment krzyża z kulą między ramionami. Legenda otokowa niezachowana.
Rv.: nieczytelny.

110. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, denar. Waga 1,95 g, ø 18,6 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
111. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, denar. Waga 1,42 g, ø 17,5 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
112. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, denar. Waga 1,01 g, ø 18,8 mm. Moneta bardzo zdeformowana.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
113. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, denar. Waga 1,53 g, ø 18,5 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
114. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, denar. Waga 1,32 g, ø 16,9 mm.
Av.:?
Rv.:?
115. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, 3/5 denara. Waga 1,09 g, ø 15,6 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
116. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, denar. Waga 0,69 g, ø 17,5 mm. [fot. 92]
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
117. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ½ denara. Waga 0,58 g, ø 17,9 mm.
Av.:?
Rv.:?
118. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ½ denara. Waga 0,75 g, ø 18,3 mm.
Av.: Zachowany fragment pola. Obwódka wewnętrzna i zewnętrzna prążkowana.
Rv.: Zachowany fragment pola. Obwódka wewnętrzna i zewnętrzna prążkowana.
119. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ½ denara. Waga 0,46 g, ø 17,8 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
120. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ½ denara. Waga 0,92 g, ø 16,3 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.

121. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ½ denara. Waga 0,83 g, ø 18,2 mm.
Av.:?
Rv.:?
122. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, denar. Waga 0,50 g, ø 17,8 mm. [fot. 93]
Av.: litery HMR (?)
Rv.:?
123. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ½ denara. Waga 0,64 g, ø 19,1 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
124. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, 1/3 denara. Waga 0,41 g.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
125. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, denar. Waga 0,54 g, ø 17,9 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
126. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ½ denara. Waga 0,34 g. [fot. 94]
Av.: w otoku zachowane litery TO.
Rv.: nieczytelny.
127. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ¼ denara. Waga 0,26 g.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
128. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ½ denara. Waga 0,89 g, ø 17,4 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
129. Emitent nieustalony.
Mennica nieokreślona, ½ denara. Waga 0,65 g, ø 17,9 mm.
Av.: nieczytelny.
Rv.: nieczytelny.
Podpisy do tablic:

Mateusz Bogucki, Michał Kulesza

THE WEST-EUROPEAN COINS IN THE HOARD FROM OLBRACHTÓWKO

Summary

The hoard discovered in Olbrachtówko consists of 56 complete and 99 fragments of silver coins, 83 fragments of jewellery and its fragments, a bronze fibula and 138 glass and amber beads. Besides mentioned above, also preserved some parts of the clay vessel and a fragment of the textile. This hoard include 157 coins, of which 28 are halves of Arabic dirhams, whereas the rest are complete or fragments of European denars.

The monetary part of the hoard from Olbrachtówko can be divided in two chronological phases. The older one is consisted only with Arabic dirhams and can be dated on the beginning of 9th century. The second part is much more younger and comes from the third quarter of 11th century. *Terminus post quem* – the year 1056 indicate two denars of king Henry IV (1056–1106) – coming from the mints of Tiel and Dortmund. The real time of the hoard hiding could be a little later then the beginning of Henry IV reign. It can be distinguished three phases of the hoard forming:

- the first one – Arabic dirhams from the beginning of 9th century;
- the next one – European denars and a part of jewellery from the first half and half of 11th century;
- the last one – part of jewellery from the end of 11th and the beginning of the 12th century.

According to that it would be a kind of known, but

very rare found hoard of the “ancestral” type, means the deposit containing the jewellery and valuable objects hidden for several generations.

Among European coins it is noticeable almost utter dominance of German examples (Tabel 1.). Among those, which were identified, there are the Saxonian denars with Otto and Adelaide names, from Lower Lorraine (mainly Cologne) and from Franconia.

The untypical composition of the Olbrachtówko hoard orders to ask, whether it is the original or false finding. The particular analyze inclines to conclusion that it is an original complex coming from the end of 11th century, and its untypical composition is the result of its “ancestral” character. Yet of the fact, it was discovered in the zone of the widely meaning Slavic-Prussian borderland (the hoards on Prussian territories are quite different from those appearing on Slavic areas).

To sum up, it is necessary to claim, that despite some reservations and doubts to its character, the Olbrachtówko hoard should be recognized as one of the very rare examples of the “ancestral” deposit, being the evidence in jewellery gathering by one family or community for a long time.

Translated by Hanna Mackiewicz

Mateusz Bogucki, Michał Kulesza

WESTEUROPÄISCHE MÜNZEN IM HORTFUND AUS OLBRACHTÓWKO

Zusammenfassung

Der in Olbrachtówko gefundene Hortfund besteht aus 56 ganzen und 99 Fragmenten Silbermünzen, 83 Silberschmuckstücken und deren Fragmenten, einer bronzenen Fibel, 138 Glas- und Bernsteinperlen. Es sind darüber hinaus Fragmente von einem Tongefäß und Gewebe erhalten. Im genannten Hortfund kamen insgesamt 157 Münzen vor, 28 von ihnen waren arabische Halbdirhams, den Rest bildeten dagegen ganze oder fragmentarisch erhaltene europäische Denare.

Die Münzen aus Olbrachtówko sind in zwei chronologische Phasen zu teilen. Die ältere Phase bilden ausschließlich arabische Dirhams und ist in den Anfang des 9. Jh.s zu datieren. Der zweite Hortfundteil ist viel jünger und kommt aus dem 3. Viertel des 11. Jh.s. *Terminus post quem* für das Jahr 1056 bestimmen zwei Denare vom Heinrich IV. (1056 – 1106) – aus Prägeor-

ten in Tiel und Dortmund. In der Wirklichkeit konnte der Hortfund noch später versteckt werden, als das der Anfang der Regierungszeit vom Heinrich IV. bestimmt. Es sind drei Etappen im Entstehen des Hortfundes zu unterscheiden: 1. – arabische Dirhams aus dem Anfang des 9. Jh.s; 2. europäische Denare und ein Schmuckteil aus der 1. Hälfte und Hälfte des 11. Jh.s; 3. ein Teil der Schmuckstücke aus dem Ende des 11. Jh.s und Anfang des 12. Jh.s. In dieser Situation hätten wir mit dem zwar bekannten aber sehr selten notierten Fall des Hortfundes zu tun, der eine Art von „Stammhort“ wäre. Das Depot enthält Pretiosen und wertvolle Gegenstände, die wohl von mehreren Geschlechtern aufbewahrt waren.

Unter europäischen Münzen ist die fast absolute Dominanz deutscher Exemplare (Tab. 1) beachtenswert. Es schneiden hier die sächsischen Denare mit Vorna-

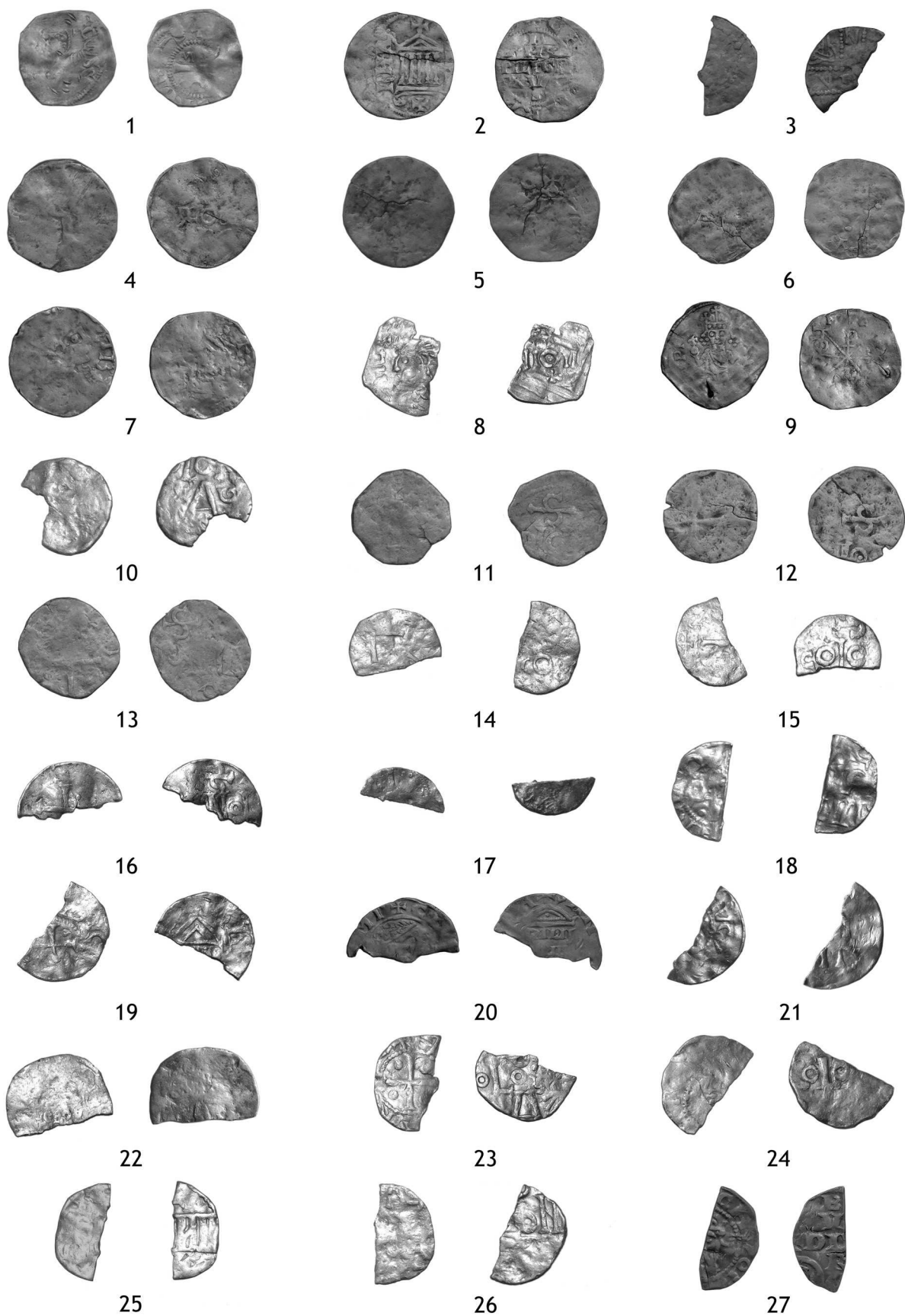
men Otto und Adelheid, die niederlothringischen (vor allem Köln) Denare und die Denare aus Franken ab.

Der nicht typische Satz des Hortfundes aus Olbrachtówko lässt eine Frage nach seiner Glaubwürdigkeit stellen. Die genaue Analyse führt zur Schlussfolgerung, dass er ein authentischer Komplex aus dem Ende des 11. Jh.s ist. Seine untypischen Bestandteile ergeben sich dagegen aus dem „Stammcharakter“ und der Tatsache, dass er in der Zone des weit verstandenen slawisch – pruzzischen Grenzraumes (in Pruzzenland

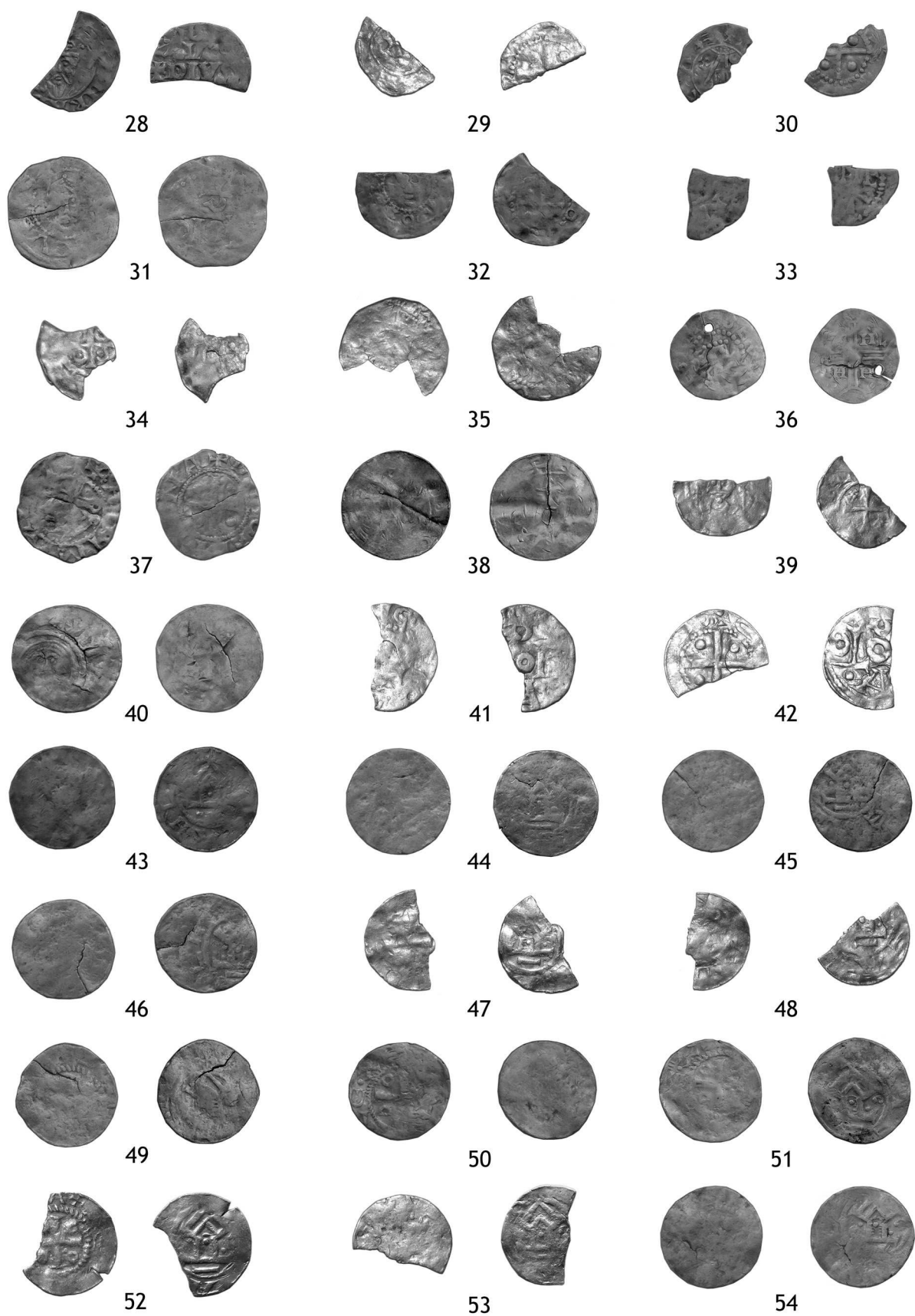
haben die Horte einen völlig anderen Charakter als im slawischen Gebiet) gefunden wurde.

Zusammenfassend muss man feststellen, dass trotz einiger Bedanken und Zweifeln, was die Natur des beschriebenen Hortfundes anbetrifft, sollte er als ein seltenes Beispiel eines „Stammdepots“ – ein Zeugnis der Ansammlung der Kostbarkeiten von einer Familie oder Gemeinschaft in längerer Zeit - anerkannt werden.

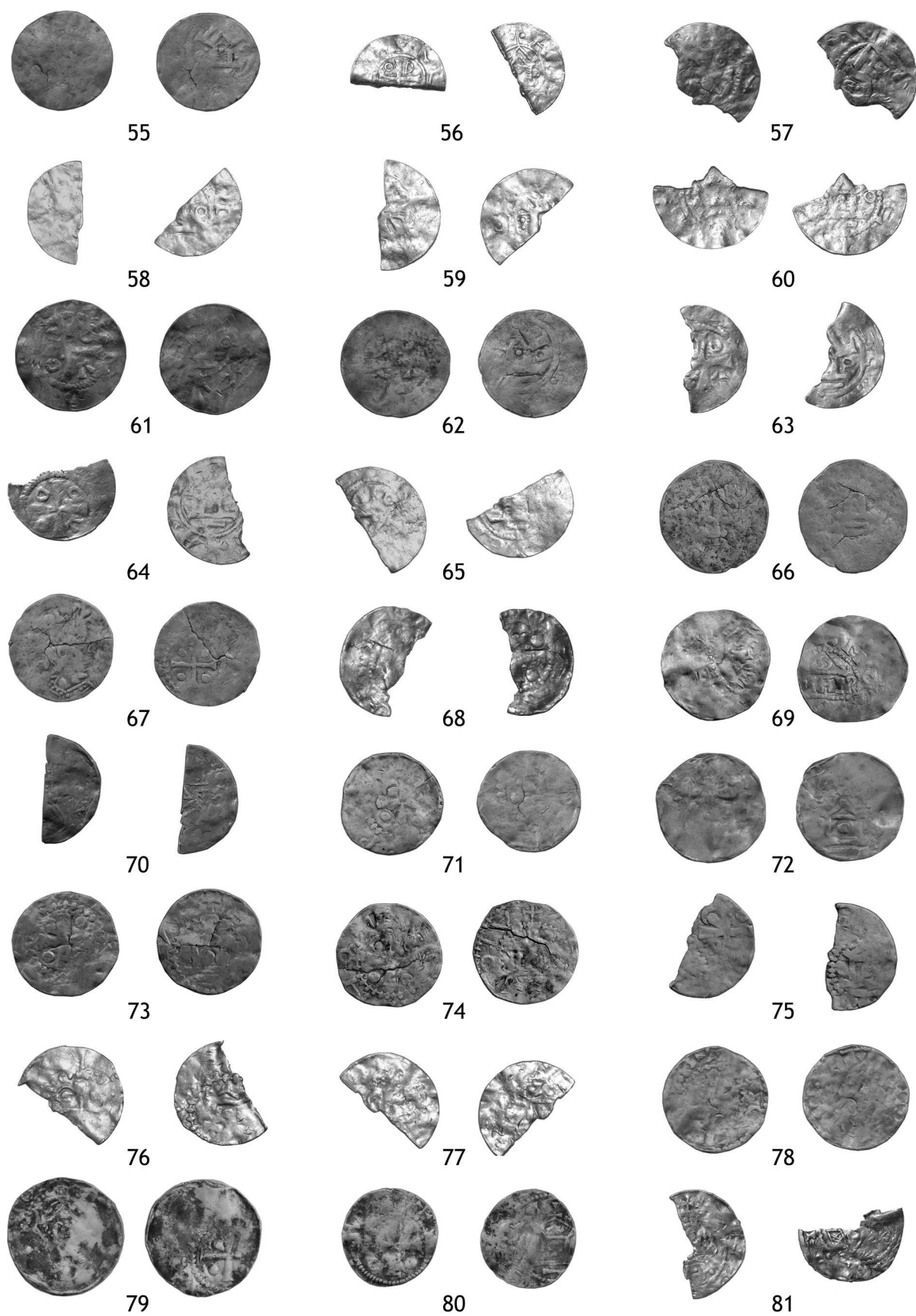
Übersetzt von Renata Sobieraj

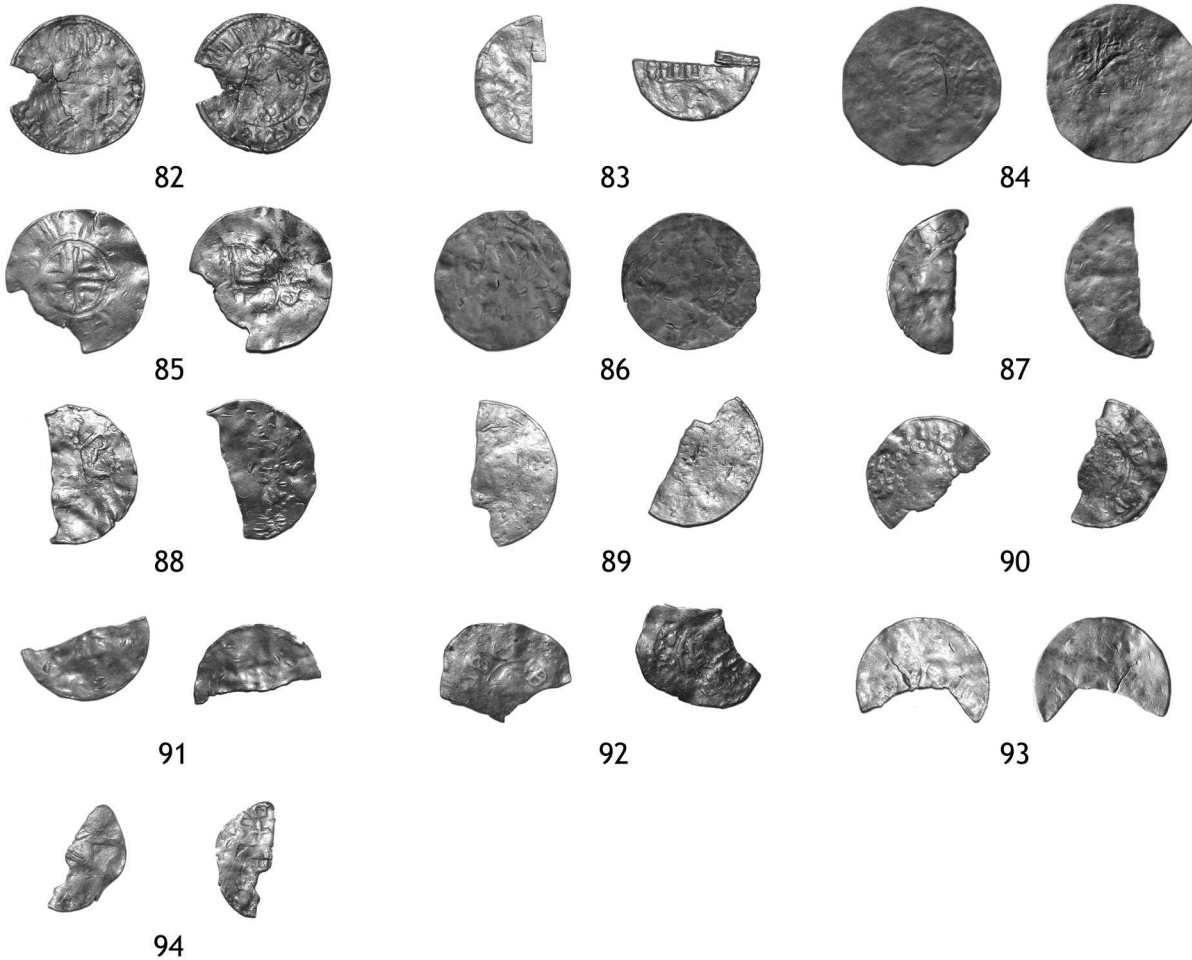
Tabl I. Monet zachodnioeuropejskie z Olbrachtówka (wybór według opisu Katalogu)

Tabl II. Monet zachodnioeuropejskie z Olbrachtówka (wybór według opisu Katalogu)

Tabl III. Monet zachodnioeuropejskie z Olbrachtówka (wybór według opisu Katalogu)

Tabl IV. Monet zachodnioeuropejskie z Olbrachtówka (wybór według opisu Katalogu)